
**THE BUILDING OF HIKMET IN THE CONTEXT OF REASON,
CONTEMPLATION AND LOGIC IN NİHAT KEKLİK**

Eda ERTÜRK

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

eda5882@hotmail.com

Abstract

Many civilizations in history have served philosophy. The cultures of civilizations and their period affected philosophy and different philosophical approaches emerged. Turks are one of the civilizations that shape philosophy with the richness of both culture and thought. The relationship between the Turks and philosophy in the historical process dates back to the periods before Islam. With the adoption of Islam, the progress of Turks in the world of thought has accelerated. The philosophy that reflects the views of Turks and Turkish thinkers is Turkish Islamic Philosophy. Nihat Keklik is the founder of the chair of Turkish Islamic Philosophy. He drew attention to the place of Turks in the history of philosophy. Nihat Keklik has also worked on the philosophers and philosophers of the history of philosophy. Explains the ideas of partridge that aims to be understandable in philosophy with the theory of hikmet building. The hikmet building is a whole of pieces. Therefore, first of all, the basic components such as reason, contemplation and logic should be known. The purpose of this article is to explain Nihat Keklik's theory of hikmet building within the framework of his ideas of reason, contemplation and logic.

Keywords: *Philosophy, Nihat Keklik, Culture, Hikmet*

**NİHAT KEKLİK'TE AKIL, TEFEKKÜR VE MANTIK
BAĞLAMINDA HİKMET BİNASI**

Öz

Tarihte birçok uygarlık felsefeye hizmette bulunmuştur. Uygarlıkların kültürleri ve içinde buldukları dönem felsefeyi etkilemiş ve birbirinden farklı felsefi anlayışlar ortaya çıkmıştır. Türkler hem kültür hem de düşünce dünyasının zenginliğiyle felsefeye yön veren uygarlıklardan biridir. Türklerin tarihsel süreçte felsefeye arasındaki bağ İslâmiyet'ten önceki dönemlere dayanır. İslâmiyet'in kabulüyle birlikte Türklerin düşünce dünyasındaki ilerleyişi hız kazanmıştır. Türklerin felsefesi ve Türk düşünürlerin görüşlerini yansıtan anlayış Türk İslam Felsefesidir. Nihat Keklik Türk İslam Felsefesi kürsüsünün kurucusudur. Türklerin

felsefe tarihindeki yerine dikkat çeker. Ayrıca Nihat Keklik felsefe tarihinde yer alan düşünürler ve felsefenin ne olduğu üzerine de çalışmalar yapmıştır. Felsefesinde anlaşılır olmayı amaçlayan Keklik düşüncelerini Hikmet binası teorisiyle açıklar. Hikmet binası parçalardan oluşan bir bütündür. Dolayısıyla İlk olarak akıl, tefekkür, mantık gibi bütünü oluşturan temel parçaların ne olduğu bilinmelidir. Bu makalenin yazılış amacı Nihat Keklik'in akıl, tefekkür ve mantık düşünceleri çerçevesinde Hikmet binası teorisini açıklamak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Felsefe, Nihat Keklik, Kültür, Hikmet*

Giriş

Uygarlık ve kültür felsefeyi etkileyen ilkelerdir. Felsefeden söz edebilmek için öncelikle uygarlıkların var olması gerekir. Uygarlığın varlığı insanların bir araya gelmesiyle oluşan topluluklarla mümkündür. Türk İslam Felsefesi düşünürlerinden Farabî topluluklar hakkında açıklamalarda bulunmuş ve bu toplulukları boyutlarına bağlı olarak birbirinden ayırmıştır. “Büyük topluluk yer yüzündeki bütün insanlardan ibarettir. Ortancası, yer yüzünün milletlerinden teşekkül eder. Küçüğü ise bir milletin topraklarında oturan şehir halkıdır.” (Farabî, 2001: 79).

Felsefeyi belirleyen diğer öge ise kültürdür. “Kültür: insanın ortaya koyduğu, içinde insanın var olduğu tüm gerçeklik demektir. Öyleyse ‘kültür’ deyişimiyle insan dünyasını taşıyan, yani insan varlığını gördüğümüz her şey anlaşılabilir.” (Çotuksöken, 1995 :74) Kùltürler içerisinde bilim, din dil gibi ögeler barındır. Bu ögelerin gelişimi kùltürleri dolayısıyla felsefeyi olumlu açıdan etkiler. Ancak Yunan toplumunda kùltürü belirleyen ögeler felsefenin gerisindedir. Şöyle ki daima birbirini etkileyen bilim felsefe ilişkisinde bilim Yunanlılarda fikirler kadar önemli değildi. “Yunanlılar, teknik bakımdan yalnızca modern halkların değil, aynı zamanda Mısırlıların, Babillilerin, hatta kendi atası Mikenlerin bile gerisindeydiler. Tarih, coğrafya ve astronomi tasarımları da çocuksuydu (...).” (Friedell, 1999: 53). Diğer medeniyetlere kıyasla felsefeyi etkileyen unsurlar yönünden gerilerde olan Yunan toplumunun felsefenin öncüsü olarak kabul edilmesi düşündürücüdür.

Türklerin medeniyet ve kültür açısından olumlu özellikleri düşünce dünyalarına yansımış olsa da felsefeleri diğer uygarlıklar tarafından değersiz görülmüştür. Bu noktada Nihat Keklik milli felsefenin gerekliliğini açıklar.

(...) milli felsefe öylesine aktüel ve çağdaş bir olaydır ki, özellikle yirminci asırda Avrupalılar (msl. Fransız Felsefesi, İngiliz Felsefesi, Amerikan Felsefesi, Alman Felsefesi, vs.) sahasında kemmiyet ve keyfiyet bakımından göz dolduracak eserler yayınlamışlardır. Milli felsefemiz olan Türk- İslam Felsefesi de böyle çağdaş bir zihniyetin eseri sayılmalıdır. (Keklik ,1986: 6)

Türk Milleti'nin amacı milli felsefenin ilerlemesini sağlayarak yalnızca kendi toplumuna değil insanlık tarihine yön veren düşünceler ortaya koymaktır. Türk Milleti görüşlerini düşüncelerden eyleme dönüştürerek günümüzde felsefeye dair problemleri çözmeye çalışmalıdır. Nihat Keklik

Hikmet binası teorisiyle felsefedeki sorunlara ışık tutmayı hedeflemiş, akıl, tefekkür ve hikmeti felsefenin mihenk taşı olarak görmüştür.

Akıl

İnsan diğer canlılardan farklıdır. İnsanı diğer canlılardan farklı kılan bu özellik ise akıldır. Akıl vasıtasıyla insan evreni, kendi türüyle ve diğer canlılarla ilişkisini sorgular. Akıl insan yaşamının her aşamasını kuşatıp tarihsel süreçte meydana gelen gelişmelerin kaynağıdır. Ateşin keşfedilmesi yazının icadı, Mezopotamya’da Sümer şehirlerinin kurulması, örnekleri verilebilir. Ayrıca matematik, mantık, felsefe gibi alanlarda varlığını akla borçludur. Demek ki akıl teori ya da pratik alan farklı gözetmeden insani eylemleri içerisine alır. İnsanlık tarihine yönelik bütün ilerlemeler aklın ürünüdür.

Aklın görevi düşünmektir. Akıl çeşitli düşünceler üretmekte olup, bu düşünceleri bilgiye dönüştürmeyi sağlar. Aklın neliği, akıl ve bilgi arasındaki ilişki felsefede önemli bir yere sahiptir. Felsefe tarihinde ilk olarak Herakleitos akıldan söz eder. Herakleitos’a göre akıl evreni düzenleyen bir güçtür “Herakleitos’un insanlara bildireceği, fakat hiçbir zaman anlayamayacakları bu yeni, o zamana kadar işitilmemiş şey nedir? Bu her şeye hükmeden bir tek tanrısal dünya – kanunudur, “*logosdur*” (Kranz ,2014: 65) Akarsu ise Heraklitos’un *logos* hakkındaki düşüncelerini şu şekilde açıklar: “Yunancadaki ilk anlamı söz, sonradan düşünce, kavram, us anlam, evren yasası anlamlarını da almış, Herakleitos ’tan beri felsefenin temel kavramlarından biri olmuştur.” (1975 :117).

Felsefenin ne olduğundan hareketle akıl ve bilgi arasındaki bağlantıyı açıklamak mümkündür.

Eski Yunanca’ da “sevmek” anlamına gelen *philein* ile “bilginlik” ya da “bilgelik” anlamına gelen *sophia* sözcüklerinin *philosophia* biçiminde birleştirilmesiyle oluşturulmuş; sözlük anlamıyla “bilgelik sevgisi”, “bilge severlik” ya da “bilgi sevdası” gibi anlamlar taşıyan, içindeki tüm öğeleriyle birlikte bütün bir disipline adını veren terim. (Güçlü, E. Uzun, S. Uzun & Yolsalı 2008 :532).

Akıl, bilginin kaynaklarından olup felsefe bu doğrultuda bilgiye yönelik faaliyetleri amaçlar. Ancak akıl bilgiye ulaşmanın tek kaynağı değildir. Duyular ve sezgi bilgiye ulaşmanın diğer kaynakları olarak görülürken son tahlilde bu bilgiler akıl tarafından sorgulanır. Konumuzla ilgili olarak felsefede aklın neliği ve bilgiyle arasındaki ilişkiye değindikten sonra Nihat Keklik’in akıl hakkındaki görüşlerine geçmek gerekir.

Nihat Keklik’in akıl hakkındaki düşünceleri bilgi anlayışıyla ilişkili olsa da Hikmet binasını anlayabilmek için öncelikle Keklik felsefesinde insan aklının ne anlama geldiği açıklanmalıdır. Keklik bu doğrultuda aklı şu şekilde ifade eder:

Akıl, bir bakıma *bağlamak* demektir. Türkçemizdeki *us* kelimesi de *akıl* manasına gelmektedir. (Şu hâlde, uslu kelimesinin asıl manası, *akıllı*'dir.)

Buradaki *bağlamak*'tan maksat, *birbirine uygun iki nesne veya iki kavram arasında bağlantı kurmak*'tır. Meselâ, *kalem* ve *yazmak* terimleri arasında, *uygun bir bağlantı* (İlişki) vardır: Bu suretle, *kalem yazıyor* önermesi, her zamanki gözlem ve deneyimlerimizle doğrulanmaktadır. Şu hâlde felsefî açıdan *akıl*, birbirine *uygun* nesnelere ve kavramlar arasında *bağlantı kurmak* 'tır. (1987b :192)

Akla yönelik tanımlamadan sonra Keklik aklın insana has oluşuna vurguda bulunur. Akıl insanın en büyük gücüdür. Diğer canlılar yaşamlarını sürdürmek adına akıldan yoksun silahlarını kullanırken, insanın ise varlığını sürdürmesini sağlayan en etkili silahı akıldır. (Keklik, 1987b: 188)

Felsefesinde anlaşılır olmayı amaçlayan Nihat Keklik çeşitli benzetmelerde bulunup metafor kullanarak akıl hakkındaki görüşlerini açıklamayı sürdürür. “Elektrik ampülü içinde yanan şey, tungsten madeni değil, **insan akıldır**. Sâdece bu müşahhas misal dahi gösterir ki, yirminci asrın insanı **bilgi** ve **akıl** gücü bakımından geçmiş asırlara nispetle, şüphesiz ki mükemmel bir seviyeye ulaşmıştır.” (Keklik, 1967 :136). Sonuç olarak öğrenmeye açık olan insanlık akıl aracılığıyla daima kendisini ileriye taşır.

Akıl yalnızca felsefede değil İslam anlayışı içerisinde de önemlidir. Şöyle ki Nihat Keklik İslam düşüncesinde akla dikkat çekerek Kur'an'da geçen ayetlerden örnekler verir. “<<...Bunlara *akıl erdirenenler*, ancak *ilim sâhipleridir*...>> (Kr. 1/ 35)” (aktaran Keklik, 1987b: 193)

Tefekkür

Akıldan sonra gelen kavram tefekkürdür. Tefekkür, “Arapça, düşünmek demektir.” (Cebecioğlu, 2005: 267) Fakat tefekkür yalnızca kelime anlamıyla bilinmemelidir. Çünkü Keklik tefekkür anlayışını açıklarken verdiği örneklerle fikirlerini kavramsal boyutla sınırlandırmayarak onları somut hale dönüştürür.

Nihat Keklik metaforlarla tefekküre yönelik düşüncelerini ifade eder. “*Akıl* şayet bir *makine*'ye benzetilirse, *tefekür* bu makinenin *çalışması* gibidir. Nasıl ki *çalışma* kavramı, *makine*'den *ayrı* olarak düşünülemezse, aynı şekilde *tefekür* dahi *akıl*'dan ayrı olarak tasavvur edilemez.” (Keklik, 1987b: 194) Keklik tefekkürü bir başka metaforunda ise ziraatçıların mesleğiyle ilişkili olarak ele alır. “Ziraatçılar nasıl ki *tek buğday tanesinden birçok buğday taneleri üretiyor* ise, aynı şekilde *mütefekürler* dahi, belli bir *kavram*'dan *birçok kavramlar* üretmektedir.” (Keklik 1987b:194) Akıl ve tefekkür arasındaki bu ilişkiyi Doğrucan ise şu şekilde açıklar: “Her iki metaforda da akıl ve tefekkür birbirini zorunlu kılmaktadır. Keklik düşüncesinde bu zorunluluk üretimle ilişkilendirilmekte ve tefekkür, rasyonel düşüncenin ve bilgi üretiminin temeline yerleşmektedir.” (2015: 149) O halde

fikirler oluşturma eylemi olan tefekkür ve akıl arasındaki ilişki gelişigüzel ya da keyfi olmayıp zorunluluğa dayanmaktadır. Keklik tefekkür hakkındaki düşüncelerini şu şekilde detaylandırır: “(…) *tefekkür, bilinenler sâyesinde bilinmeyenler’e ulaşmak* zorundadır.” (Keklik, 1987b:193). Nihat Keklik’in bu görüşü Aristoteles’i hatırlatır.” (...) her şeyin bilgisi tüemeldir. Dolayısıyla bunların herhangi bir bilgisi olacaksa, ilkelerden önde gelen, onlara tümel bir biçimde yüklenen başka ilkeler olacak.” (Aristoteles, 2015:75)

Bu düşünceler bağlamında Keklik’in bilinenler anlayışının nesnelere karşılık geldiği bilinmeyenlerin ise tüemler olduğu düşünüldüğünde tıpkı Aristoteles gibi tikellerden hareketle tüemlin bilgisine ulaşmayı amaçladığı sonucuna varılır.

İslam görüşünde tefekkür değerlidir. Kur’an’da yer alan birçok ayet tefekkür üzerinedir. “<<... Onlar (akıl sâhipleri), göklerin ve dünyanın yaratılışı hakkında tefekkür ederler...>> (Kr.3/ 191)” (aktaran Keklik ,1987b: 195)

Kur’an akıl ve tefekkür aracılığıyla insanın yaratılanlara yönelik fikir üretmesinden yanadır. Tefekkürle yapılan soruşturmalar sonrasında insan bilgiye ulaşır

Mantık

İnsan akli çeşitli düşünceler üretir. Ancak her düşüncenin anlamlı olduğunu söylemek olanaksızdır. Bu bağlamda mantık düşünceleri anlamlı hale dönüştüren bir alandır. “Mantık ya da *logike*, doğru düşünme, doğru konuşma bilgisi, sanatı, yolu yordamı; doğru düşünme kurallarının bilgisi diye tanımlana gelmiştir.” (Güçlü, E. Uzun, S. Uzun & Yolsalı 2008 :929) Nihat Keklik felsefesinde mantığın ne olduğunu ele alırken Türk İslam anlayışında ise mantığın kökenini sorgular. Ancak konumuzla ilgili olmasından ötürü Keklik’in felsefesinde mantığın neliği açıklanmalıdır.

Keklik ilk olarak mantığı mümkün hale getiren ilkelerin olduğunu söyleyip bu ilkeleri ele alır. Felsefe de özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü halin olanaksızlığı olarak bilinen ilkeleri Nihat Keklik Ayniyet kânunu, Tenakuz kânunu, İntifa –i vasat kânunu şeklinde ifade eder. (Keklik, 1987, sf.218)

Nihat Keklik mantığın insanı her zaman doğru sonuçlara götürmediğini düşünür. Şöyle ki, “Mantık iki yüzü keskin bir ustura gibidir. Nitekim kıyas kurallarıyla bazen bir şeyin zıddını da ispat etmek kabildir.” (Keklik, 1987: 107). Örneğin, bütün masalar ayaklıdır. Bazı ayaklılar sandalyedir. O halde masalar sandalyedir. Önermesi aklın yanlış bir sonuca varmasına neden olmuştur. Mantıktaki bu ikilemin çözümünü Keklik yine mantığa dayandırarak açıklar. “Kıyâs’ın elbette ki birçok şekilleri vardır ve her türlü *kıyâs’tan* bir sonuç elde etmek mümkün değildir halde ispat bütün insanların gayesidir.” (Keklik, 1987b:60) Ayrıca Keklik mantığın işlevini yine kıyastan hareket ederek açıklar.

“(…), kıyas yardımıyla birbirine benzeyen meseleler tasnif edilmekte ve daha iyi anlaşılır duruma gelmekteydi. İşte <<mantık>> ın en başta gelen vazife faydası da zaten budur.” (Keklik, 1967’a:217).

Hikmet Binası

Felsefe içinde bazı belirsizlikler barındırır. Felsefede yer alan birtakım belirsizlikler onu okumayı, anlamayı ve anlatmayı zorlaştırır. Çoğunla kavramlarla ilişkilendirilen ve bu yüzden pratiğe uygulanması güç olan felsefe, insan zihni tarafından karmaşık bir hale dönüşür. Şöyle ki ilk Çağ filozoflarından Platon’un *idealarını* gözlemek mümkün değildir. Çünkü evrende *idealara* karşılık gelen nesnel olmayıp var olanlar ancak *ideaların* bir kopyası durumundadır.

Filozofların felsefe hakkında farklı görüşler dile getirmesi felsefeyi güçleştiren nedenlerden biridir. Örneğin aynı dönemde yaşamış olan Descartes ve Hobbes’un görüşleri birbirinden ayrılır.

(…) Hobbes’un düal ilkeleri, Descartes’teki gibi **ruh** ve **beden** olarak tezahür etmeyip, **düşünüm** ve **yayılm** olarak tezahür etmektedir. (...), iki eşit paydanın birbirine teması yerine, **düşünüm** eylemini **yayıma** yani maddi olan sürecin etkisine teslim etmiştir ki bu sebeple materyalist gelenek içerisinde incelenmektedir. (Doğrucan, 2018 :79-80)

Felsefeyi zorlaştıran bir diğer güçlük ise felsefenin önemini yitirdiği yönündeki düşüncelerdir. Felsefe önceki dönemlerde bilimlere kapsamaktadır. Modern felsefenin kurucusu Descartes felsefeyi bilim dallarının kaynağı olarak görür. “(…) tüm felsefe bir ağaç gibidir. Kök, gövde ve dallar. Kökleri fizikötesi, gövdesi fizik ve dalları da diğer bilimlerdir.” (Descartes, 2007: 41) Felsefe tarihinin ilerleyen süreçlerinde ise bilimlere felsefeden bağımsızlaşır. Bu doğrultuda 20 yy. düşünürlerinden Wittgenstein felsefeye çeşitli eleştirilerde bulunur. “Felsefe konularında yazılmış çoğunluk tümceler ve sorular yanlış değil, saçmadır. Bu yüzden de bu türden soruları hiçbir şekilde yanıtlamayız, ancak saçmalıklarını saptayabiliriz.” (Wittgenstein ,2018: 47). O halde bilimlerle yollarını ayıran felsefe önceki dönemlere nazaran değersiz görülür.

Nihat Keklik felsefede yaşanan güçlüklerle yönelik yöntemler geliştirir. Geliştirdiği yöntemlerden biri de metafordur. Metafor, felsefede anlaşılacak düzeydeki konuları örneklerle dahilinde açıklamaktır. (Keklik., 1990:2) Felsefe hakkındaki görüşlerini Hikmet binası metaforuyla açıklayarak Keklik anlaşılır olmayı amaçlar. Ayrıca Hikmet binasıyla Keklik felsefe ve bilimlerin ayrılan yollarını yeniden birleştirerek, bilimlere açısından felsefenin önemini ve gerekliliğini ortaya koyar. Bu düşünceler sonucunda Keklik’in Hikmet binası açıklanmalıdır. İlk olarak binaya ismini veren hikmet kavramının felsefeyle ilişkisi araştırılır.

Hikmet, “(…), felsefe; adalet, ilim, hilim, Peygamberlik, Kur’an-ı Kerim, İncil, veciz söz anlamlarında kullanılan bir kelime. Amel ve bilgi bütünleşmesinden meydana gelen ilim.”

(Cebecioğlu, 2005:120) Felsefe ise “(...), Bilgi, bilgelik sevgisi.” (Akarsu, 1975:74) Felsefe bir yöntem olarak düşünülürse hikmet bu yöntemle ulaşmak istenendir.

Nihat Keklik hikmetin felsefeyle genelde aynı anlamda kullanıldığını fakat hikmetin felsefeden farklı olduğunu düşünür. “Ne var ki *hikmet* (ve dolayısıyla *hakîm*) ismi, *felsefe* (ve dolayısıyla *filozof*) isminden daha geniş bir mana ifade etmektedir. Yani, her *hakîm* mutlaka *filozof* ’tur ama her *filozof*, *hakîm değildir*. Tıpkı her *kanarya* mutlaka kuş ’tur ama, *her kuş kanarya değildir* denilmesi gibi.” (Keklik ,1978: 4). Demek ki hikmet felsefeyi kapsayan bir uğraştır.

Ayrıca hikmet söylemde kalmamayı ve uygulanmayı amaçlar. “(...) felsefe bir nazariye (*theory*)’ dir; *hikmet* ise onu tatbik etmek ve yaşamak’ tır; yani, *action*’dur. Bir de felsefeci vardır ki o, sadece felsefe öğrenmekle yetinen kimsedir. Eskiden bunlara *mütefalsif* deniliyordu.” (Keklik, 1978: XI).

Keklik hikmet anlayışına yönelik açıklamalarına devam eder. “(...) *hikmet*, bir *küllî bilgi*’dir, yâni *her şeyi kuşatan bilgi*’dir.” (Keklik ,1987b:52). Bu noktada diğer bilim dalları ele aldıkları konuları sınırları çerçevesinde soruştururken, felsefe veya Hikmet hem varlık hem de fikirler dünyasını ele alır. “Bu sebeptendir ki *felsefe, adeta bütün ilimler’ in bir araya gelmesi gibidir*.” (Keklik, 1987: 21)

Keklik felsefenin diğer bilgi türlerinden farkını Hikmet binası teoriyle somutlaştırır.

(...) felsefi bilgi, adeta bir şehrin ortasındaki yüksek kuledir: Kulenin çeşitli pencereleri vardır. Her pencereden (ilimden) belli bir kesim görünür. Fakat kulenin en üstünde bulunan felsefi bilgi sayesinde, bütün şehri temaşa edebiliriz. (...) İşte hikmet budur Ona, Hikmet Binası adını da verebiliyoruz çünkü onun içinde bütün ilimler mevcuttur. Zira her ilim, bu binanın içindeki oda gibidir. Odaların hepsi de tek çatı altındadır. İşte felsefe, bu çatıdan başka bir şey değildir. (Keklik ,1987: 23)

Hikmet binası parçalardan oluşan bir bütündür. Parçalar rastgele bir araya gelmeyip, belirli bir amaca hizmet ederler. Parçaları bir amaç dahilinde yöneten ve bütün hale dönüştürecek bilgi felsefedir.

Hikmet binasının parçaları akıl, tefekkür, mantık, kavram, ilim, felsefe ve hikmettir. Bu parçaların birbiriyle olan ilişkisini açıklamak gerekir. İlk olarak binanın inşa edilebilmesi için mekân şarttır. İnsanların yaşamanı sürdürmesi adına nasıl bir mekân gerekliyse, hikmet binasının inşası için de gerek duyulan mekân akıldır. Keklik Hikmet binasında aklın önemini şu şekilde açıklar. “Herhangi bir *binâ’nın* yapılabilmesi için, evvela onun inşa edileceği bir *zemin* gereklidir; bir arsa ’ya ihtiyaç vardır. *Hikmet Binası’nda* bu *arsa* ‘ya tekabül eden şey, *akıl*, dır.” (Keklik, 1987b :53). Bu binadan

akıl ögesini çıkarmak böyle bir binanın inşa edilmemesi manasına gelir ki o halde akıl Hikmet binasının olmazsa olmazıdır.

Hikmet binasının akıldan sonra gelen parçası tefekkürdür. Nihat Keklik Hikmet binasında aklı arsaya benzeterek açıklarken tefekkürü ise plan metaforuyla ele alır. Şöyle ki mimarlar ya da mühendisler farklı planlar oluştururlar. Çizilen planlar yapılarla somutlaşır insanlar açısından bilindik hale gelir. İşte tefekkürün de pratikteki karşılığı Hikmet binasıdır.

(...), her mühendis, belli bir arsayı dikkate alarak –kendi zihin yapısına göre – bir proje yahut plan yapar. Tıpkı onlar gibi filozoflar da kendi akıl arsası üzerinde, bir plan yapar ki ona tefekkür (düşünce) istemi verilir. Şu hâlde akıl ve tefekkür arasındaki ilişki, tıpkı arsa ile plan arasındaki ilişkiye benzemektedir. (Keklik ,1987: 24).

Binayı oluşturan diğer öge mantıktır. Felsefede yer alan kavramları çözümlenmeyi sağlayan mantık Keklik'in hikmet binasında tıpkı matematik gibi hesaplamalarla ifade edilir. “(...), *binanın temeli* atılır. Bilindiği üzere *temel*, bir *hesap* işidir: Şayet hesaplar yanlış yapılacak olursa, inşa edilecek bina, günün birinde mutlaka çöker. Aynı şekilde Hikmet Binasının temeli de hatasız (doğru) düşünme san 'atı olan mantık üzerine kurulur.” (Keklik, 1987:24).

Mantıkla doğrudan ilişkili olan ve Hikmet binasına hizmet eden parçalardan bir diğeri de kavramlardır. Kavramlar binada tuğlarla açıklanır. Kavramlar arasındaki ilişkiyi belirleyen unsur ise koşak olup Keklik koşacı binadaki râbta olarak ele alır.

Tıpkı duvarların tuğlardan örülmesi gibi, hükümler dahi kavramlardan meydana getirilmektedir. Meselâ iki tane kavram olarak, insan ve akıllı terimlerini alalım: Bunları birbirine bağlamak suretiyle bir hüküm elde etmiş oluruz: İnsan+akıllı+dır deriz. Nasıl ki iki tuğla, birbirine ancak harç ile yapıştırılıyorsa (bağlanıyor) ise, aynı şekilde iki kavram da birbirine rabta (bağ) denilen copula (kopula) ile bağlanmaktadır. Şu hâlde hükümlerdeki rabta iki tuğla arasına konulmuş olan harç gibidir. Hüküm mantığı çerçevesindeki cüzi bilgilerimiz böylece meydana gelmektedir. (Keklik ,1987b :54)

Hikmet binasında külli ilimler hedeflendiğinden cüzi bilgiler külli ilim halini almalıdır. Önermelerden hareketle aklın zorunlu bir değerlendirmeye varması kıyas olarak düşünülür. Ancak yanlış kıyaslar değil, doğru kıyasların yapılması şarttır. Çünkü ilime gidecek yol temellendirilmiş bilgilerden geçer ki bunu sağlayacak olan şey ispattır. (Keklik ,1987b :54) Sonuç olarak herhangi bir binada örülen duvarlar nasıl yapıları dış tehlikelere karşı koruyorsa, Hikmet binasının duvarları da kendisini mantık yöntemleriyle safasatalara karşı korumaktadır.

Bir binayı odalar olmadan düşünemiyorsak Hikmet binasını da odasız tasavvur etmek oldukça güçtür. Hikmet binasının odaları külli bilgilerdir. “(...) *külli bilgi* 'lerimiz, âdeta binaların içindeki

oda'lar gibidir. Nasıl ki bir *oda*, normal olarak *dört duvar*'dan meydana geliyorsa, *ilim* dahi aynı cinsten olan *cüz*'i *bilgiler* 'den meydana gelmektedir.'' (Keklik 1987b:54) Hikmet binasında yer alan odalar aynı değildir. Odalardaki yani ilimlerdeki çeşitliliğin sebebi amaçlardaki farklılığa dayanır. Ayrıca odaların konumlanması gelişi güzel olmayıp düşünürlerin fikirlerine bağlı olarak değişmektedir. İşte ilimleri bu şekilde kategorize eden Keklik bilimlerin sahip olduğu ortak ve farklı özelliklerin Hikmet binasında iki oda arasındaki ortak bir duvar benzetmesiyle izah eder. (Keklik, 1987b :54).

Artık, bu binayı tamamlanmaya hazır hale getirecek felsefeyi açıklamak gerekir. ‘‘Felsefe denilen şey de tıpkı binanın üzerini örten *çatı* 'ya benzetilebilir. Demek ki *felsefe*, bütün ilimleri kendi kanatlarının altında bulunduran bir *küllî ilim* sayılıyor.’’ (Keklik, 1987: 26) Felsefe bu binada bilimler için bir koşulken Hikmet ise binanın kendisidir. Her ilimin kendine özgü konuları ve yöntemi mevcutken, aynı durum felsefe için geçerli değildir. Felsefeyi belirli bir konu ve yöntem bağlamında açıklamak, felsefenin soruşturma alanını sınırlandırmak demektir. Nihat Keklik bu görüşlerin zıttı bir tutum benimseyerek Hikmet binasında felsefeyi bilimleri kapsayan bir *çatı* şeklinde açıklar. ‘‘Ayrıca felsefenin kimsenin tekeli altında tutulmayacağına inanan Keklik, *philosophia perennis* düşüncesinde kendini bulan, evrensel bir felsefeyi olmasa da gidimli ve kümülatif felsefi bir yol alışını benimsemiş görünmektedir.’’ (Şenel, 2011 :230)

Hikmet binası felsefe tarihini ve düşünürlerini içerisine alan katlardan meydana gelmektedir. Dört katlı bir binadır. Birinci katında ilk Çağ filozofları, ikinci katında Orta çağ düşünürleri, üçüncü katında Türk İslam Filozofları, dördüncü katında ise Yeniçağ Avrupa Filozofları yer almaktadır. Ayrıca ilerleyen dönem ve koşullara bağlı olarak Hikmet binası sabit kalmaz. Binaya yeni katlar eklenebileceğini söyleyen Keklik düşünce dünyasındaki değişikliklere bağlı olarak ilimlerin daima gelişmesinden yanadır. (Keklik, 1998 :134)

Sonuç

Nihat Keklik Türklerin düşünce dünyasında felsefeyle ilgili görüşlerini Türk İslam felsefesine has bir üslup kullanarak Hikmet binası teorisiyle açıklar. İnşa ettiği Hikmet binasıyla düşünmeye soru sormaya özetle felsefenin önemine vurguda bulunur. Ayrıca Keklik Türklerin tarih sahnesinde felsefe konusundaki çalışmalarının geri plana itilmesi ve bu çalışmaların farklı medeniyetlere ithaf edilmesine karşı çıkar. Üç kıtaya hükmetmiş değerlerine bağlı bir milletin felsefesinin yok sayılmasını haksızlık olarak görür. Böylesine köklü bir geçmiş ve kültürel değerleri olan Türk Milleti'nin, görevi topraklarında yetişen ve gelişen düşünce zenginliğe sahip çıkmak olmalıdır. Bu doğrultuda Türk milletinin felsefesinin bilinmesini ve anlaşılmasını amaçlayan Keklik'in görüşleri yalnızca yaşadığı döneme değil bugüne ve gelecek kuşaklara hizmet eder niteliktedir.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aristoteles. (2015). *Metafizik*, (Y.G. Sev, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Cebecioğlu, E. (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Anka Yayınları.
- Çotuksöken, B. (1995). *Nermi Uygur'un Felsefe Dünyasından Kesitler*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Descartes, R. (2007). *Felsefenin İlkeleri*, (M. Akın, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Doğrucan, A. (2015). *Nihat Keklik'te mantık ve felsefe*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Doğrucan, F. (2018). *Tarihsel Uğrak Noktalarıyla Felsefeden Bilime*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Farabî, (2001). *El –Medinetü'l Fâzıla*, (N. Danışman, Çev.) Ankara: MEB Yayınları
- Friedell, E. (1999). *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*, (N. Aça, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Güçlü, A. Uzun, E. & Uzun, S. Yolsalı, H. (2008) *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Keklik, N. (1967). Bilgi nazariyesi ve iman, *İslam Düşüncesi*, 3, 136-146.
- Keklik, N. (1967'a.). İslam düşüncesinde mantık, *İslam Düşünce Dergisi* ,4 ,215-218.
- Keklik, N. (1986). *Türkler ve Felsefe*, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- Keklik, N. (1987). *Felsefe: Mukayeseli Temel Bilgiler ve Kaynaklar*, İstanbul: Çağrı Yayınları
- Keklik, N. (1987b). *Türk- İslam Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Keklik, N. (1990). *Felsefede Metafor*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Keklik, N. (1998). *Felsefenin Tekniği*, İstanbul: Doğuş Yayın.
- Kranz, W. (2014). *Antik felsefe*, (S. Y. Baydur, Çev.) İstanbul: Cinius- Sosyal Yayınlar.
- Şenel, C. (2011). Nihat Keklik: hayatı ve çalışmaları, *Kutadgu Bilig Felsefe – Bilim Araştırmaları Dergisi*, 19, 217-236.
- Wittgenstein, L. (2018). *Tractatus logico philosophicus*, (O. Aruoba, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.